

PETDESET FOLKLORNIH OBRAZCEV O BOGASTVU, REVŠČINI IN DENARJU V BOVŠKEM NAREČNEM GOVORU

Strokovni članek | 1.04

Datum prejema: 30. 6. 2025

Uvod

Folklorni obrazci, podobno kot plemije, s katerimi se deloma prekrivajo, vsakdanje izkušnje in splošna opažanja jedrnato podajajo v formulirani obliki jezika. Kot učinkovita govorna figura v ustnem ali pisnem sporazumevanju so lahko zapomnljive in tako že pripravljene za takojšnjo rabo pri opisu in povzemanju kot parafraziranju najrazličnejših situacij (Mieder 2004: xi); tega se uporabniki pogosto niti ne zavedajo, saj so tako vsakdanje in razširjene, da jih uporabljajo »avtomatsko«.

Pričujoči prispevek prinaša nabor petdesetih folklornih obrazcev s pomenskega polja *blaginje* tj. *bogastva* oz. *revščine* in z njima povezano besedo *denar* ter njene nevtralne in ekspresivne sopomenke. To pomensko polje je bilo v slovenskem knjižnem jeziku že obravnavano (npr. Nikolovski 2023; Jakop 2024), tukajšnje gradivo pa je iz bovškega narečnega govora. Primeri so del še neobjavljene, delovne zbirke folklornih obrazcev (trenutno obsega okoli 3000 enot), ki jih že dve desetletji dokumentiram med govoricami bovškega narečnega govora. Enote so zapisane v narečni obliki (fonetični ali poenostavljeni fonetični zapis). Raznolika skladenjska struktura zapisov največkrat ohranja obliko, v kateri je bil frazem izrečen, torej nestavčno ali stavčno, z neosebno ali različnimi osebnimi glagolskimi oblikami, z različnimi slovničnimi števili (v ednini ali množini, manjkrat v dvojini) ter v različnih slovničnih časih. Ob nekaterih enotah je opisan tudi kontekst rabe (več o zapisih gl. Ivančič Kutin 2022: 337). Podatka o frekvenci in generacijski razporeditvi pojavitve določenega folklornega obrazca zbirka nima, saj se je gradivo na seznam dodajalo po principu *že je / še ni*, ne pa vsakič, ko se je primer pojavil v diskurzu. O časovni oddaljenosti je mogoče sklepati v primerih, ko enota ni več v rabi in posledično obče znana, zato jo govorec/zapisovalec pospremi s pojasnilom *včasih so rekli, nona je vedno dejala, ranjki »taiinta« je pravil ... ipd.*

Gradivo je razvrščeno po folklornih žanrih. Prednost take razvrstitve je, da raba žanra pogosto že določa ali nakazuje pragmatično funkcijo folklornega obrazca oz. frazema; ob vsaki enoti je – če ta ni razviden iz samega primera – podan kontekst pojavitve. Pri definiranju pomena rabe sem se opirala na lastno jezikovno znanje in izkušnje domačinke, prav tako pa sem se posvetovala z nekaterimi drugimi

govorci narečja.¹ Enotam so dodana etnografska pojasnila oz. umestite v t. i. idealno-tipski kontekst, kar lahko precizneje osvetljuje rabo; to je še zlasti pomembno pri enotah, ki so že izgubile stik s prvotno motivacijo oz. so od nje že tako oddaljene, da uporabniki ne prepoznavajo več prvotne asociacije, temveč prevzemajo le njihov v jezikovnem sistemu utrjen pomen.

Gradivo iz bovške zbirke folklornih obrazcev je bilo doslej obravnavano v dveh znanstvenih člankih: *Paremiološko gradivo iz Zgornjega Posočja v dveh rokopisnih zbirkah: Elementi lokalnosti s poudarkom na kulturnospecifičnih folklornih obrazcih z lokalnimi antroponimi* (Ivančič Kutin 2022) in *Žanrske, pomenske in zgradbene značilnosti bovških pregovorov in (primerjalnih) frazemov z leksemsko sestavino rit* (Ivančič Kutin 2024). Pri pripravi drugega sta bili izjemno produktivni metodi: 1) usmerjene pozornosti na rabo teh frazemov v spontanem diskurzu ter 2) spodbujanje govorcev, da se sami spomnijo še katere enote. Ob metodi sem uporabila tudi pri pripravi pričujočega prispevka, vendar je samo prva prinesla nekaj novega gradiva, druga pa ni bila učinkovita.

V bovškem govoru je beseda *soud* večinoma nevtralna sopomenka za denar. V bovščini je tudi nekaj besed oz. besednih zvez za »denar majhne, neznatne vrednosti«: *fičnik, čentežim, pet par(a), tri bele in tri črne, palanka*.

Gradivo s komentarji o pomenu in rabi

Izbrane enote so razporejene v osem žanrskih skupin, ki običajno nakazujejo tudi funkcijo (namen). Ob vsakem primeru je najprej dobesečni knjižni prevod, sledita pomensko pojasnilo in opis najznačilnejših / najpogostejših kontekstov, pri primerih, katerih pomenska motivacija je že oddaljena, pa tudi etnološka umestitev. Lokalno specifične enote so označene z znakom *.

Pregovori

- * *Souda so dikla, ča jəh znaš nucəta, ča jəh pa na znaš, pa guspudar.*

1 Govorci bovščine, s katerimi sem se posvetovala o kontekstih rabe in pomenu, so bili: Monika Ivančič Fajfar, Ivo Ivančič, Vlasta Komac, Štefka Horvat, Berti Kravanja in Zoran Pavlin. Vsem se iskreno zahvaljujem za sodelovanje.

* Barbara Ivančič Kutin, dr. literarnih ved, folkloristka, slovenistka, raziskovalka na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, zunanja predavateljica na Univerzi v Ljubljani, Filozofski fakulteti, Oddelku za slovenistiko; b.ivancic@zrc-sazu.si.

Denar je dekla, če ga znaš uporabljati, če pa ga ne znaš, pa gospodar. Pregovor pojasnjuje odnos človeka do denarja in s tem posredno tudi vpliv na njegovo blaginjo. Uporablja se kot komentar na različne predvsem negativne situacije, npr. če je nekdo (preveč) razsipen, stiskaški, pohlepen, redkeje za opis pozitivnih lastnosti, kot so ravno pravnja varčnost, preudarnost ...

- **Poki šoldi, poka roba.*

Malo denarja, malo dobrin/stvari; Malo denarja, slaba kvaliteta. Ustreznica knjižni obliki (*Za malo denarja, malo muzike.*) Pregovor se uporablja citatno, v italijanščini, kot komentar k poceni izdelku slabe kakovosti, npr. ko se gospodinjski aparat pokvari kmalu po nakupu. Prav tako je v rabi za poceni ali zastoj storitev slabe kakovosti, včasih tudi v pomenu, da ne gre iskati pomanjkljivosti v stvareh, ki so bile poceni ali zastoj, podobno kot pri pregovoru *Podarjenemu konju se ne gleda v zobe* (Meterc 2020). Pregovor nosi tudi zgodovinsko-kulturno asociacijo, ko so prebivalci obmejnega pasu po drugi svetovni vojni vse do vstopa Slovenije v EU imeli t. i. maloobmejne prepustnice; dokument jim je omogočal prehajanje državne meje na lokalnih mejnih prehodih ter »uvoz«² dobrin v omejeni vrednosti; ljudje so tako v Italiji lahko kupovali stvari, ki jih v Jugoslaviji ni bilo, so bile težje dostopne, slabše kakovosti ali pa ni bilo veliko izbire; toda za nakup je bilo treba imeti denar (devize).² Pregovor se še danes uporablja za kjerkoli kupljene izdelke/dobrine.

- *Za mihn dnar se malo dubuo.*

Za malo denarja se malo dobi. Gre za sopomenko prej navedeni italijanski citatni obliki ter slovenski varianti *Malo plačaš, malo dobiš.* Kontekst rabe je lahko podoben, vendar se v praksi bolj uporablja za količino kot kvaliteto.

- *Soude an art je trieba skritə.*

Denar in rit je treba skriti. Napotek, naj se nekaterih zasebnih zadev, kot so podatki o premoženju in telesu (spolnost, morda zdravstveno stanje), ne razglašajo, saj lahko povzročajo negativne misli / občutke pri drugih (da je nekaj nespodobno, zavist) ali napotujejo k škodljivim dejanjem, npr. kraji, izdaji, prevari, (verbalnemu / spolnemu) nadlegovanju ... Soroden, širše znan pregovor *Ogenj, rit in kače niso za igrače* poudarja nevarnost, medtem ko bovški tabuizira; motiva obeh sta enaka.

- *Dnar – svata vladar.*

Denar – sveta vladar. Kdor ima denar, ima tudi oblast / besedo / moč, zato lahko vse doseže / izsili: s pregovorom se komentira dejanja, ki jih motivirata koristoljubje ali socialna (pre)moč, ne pa morala.

- *Ni use tu dnarjə.*

Ni vse v denarju. Bogastvo oz. količina premoženja / denarja za srečo ni bistvena. Npr. komentar ob sprejetju manj plačanega dela, ki pa ima druge prednosti, npr. možnost kreativnosti, bližina doma, veselje ...; tudi kot komentar k neugodnim razmeram nekoga, ki je bogat (npr. težave z zdravjem, odnosi, otroki ...).

- **Dnar diela jəntrih.*

Denar povzroča spor / prepir. Komentar k situacijam, ko se prijatelji, sorodniki sprejo zaradi premoženja, npr. delitve dediščine.

- *Duobr prjatu je buolš ku dnar. / Duobr prjatu je buolj ku dnar.*

Dober prijatelj je boljši kot denar. / Dober prijatelj je vreden bolj kot denar. Pregovor poudarja vrednost / pomembnost dobrih (prijateljskih) odnosov. V nekaterih situacijah, predvsem v stiskah, so (iskrena) pomoč / razumevanje / sočutje prijatelja nekaj, česar se ne dobi za (noben) denar (česar ni mogoče kupiti). Pregovor, ki poudarja vrednoto čustvene bližine in zanesljivosti, na Bovškem ni znan; v korpusu Clarin.si npr. sta v pomensko enaki obliki dokumentirana *Pravi prijatelj je največji zaklad na svetu; Dober prijatelj je boljši od gotovega denarja.*

- **Bləgù ni sərũota.*

Blago ni sirota. Posedovati nekaj (navadno materialnega) v večji količini, kot je nujno (zaloga), je pametno, preudarno in lahko pride prav v kritični situaciji. Beseda *sirota* je v pomenu (materialne) *nebogljenosti* ali *revščine*. Pregovor je lahko tudi v funkciji šale ali pikrega / posmehljivega komentarja nekomu / o nekom, ki je (pre)debel.

- **Čə junja sunce žge an umies daš rəmušljə, zemlja buget prdielk də.*

Če junija sonce žge in vmes dež rosi, zemlja bogat pridelek da. Vremenski pregovor, ki ob zadostnem soncu in dovolj vode meseca junija obljublja dobro, bogato letino (blaginjo).

- **Vəč_k ma, buolj zja.*

Več kot ima, bolj zija. Pregovor opisuje domnevno pogosto lastnost bogatih ljudi – pohlep; kdor je bogat / ima veliko, mu to ni dovolj, rad bi imel še več. Pregovor slikovito oriše pohlepneža, ki z odprtimi usti in očmi preži, kje bi še kaj dobil; v bovškem govoru ima glagol *zijati (zjata)* več pomenov: zehati in z odprtimi usti in očmi strmeti.

- **Čento meštirji – čento mižerje.*

Sto poklicev – sto revščin. Kdor se loti veliko različnih poklicev / opravil sočasno, ne opravlja nobenega dovolj dobro, kar pomeni, da nobena od teh dejavnosti ne omogoča (dobrega) preživetja. Pregovor ima negativno konotacijo

² Kava, banane, pralni prašek, oblačila, tehnične naprave, gradbeni material, kot so keramične ploščice, cement, radiatorji ipd.

in se v diskurzu pojavlja kot komentar, ko nekdo pogosto menja dejavnosti, s katerimi se preživlja / ukvarja (služba, šola, konjički). Pojavlja se kot komentar k malomarno, mimogrede površno opravljenemu delu. Včasih je raba tudi brez negativne konotacije, kot pomilovanje nekoga ali samoironija, ko nekdo opravlja dve prekarni deli ali več, ki mu ne prinašajo dostojnega zaslužka.

- *Riwəvž (zmiəri) ustane riewž. / Riewəž – zmierm ri-ewž.*

Revež – vedno ostane revež in varianta z elipso glagola *revež – vedno revež*. Kdor se rodi reven / v revni družini, tudi v pomenu *nesposoben* ali prizadet, tak ostane vse življenje. Komentira tudi neuspešno prizadevanje nekoga, ki bi rad izboljšal (materialni / socialni) položaj, a mu to zaradi nesrečnih okoliščin / nespretnosti / neinteligentnosti / neiznajdljivosti ne uspeva. Včasih tudi komentar h kopičenju neugodnih okoliščin / nesreče pri nekom, ki mu že tako ali tako ne gre dobro. V tem pomenu je soroden pregovor *Zluodi grie sret ta, kjer je žie kupc. (Zlodej gre srat tja, kjer je že kup.)*; *Zluodi grie nə kupc sret. (Zlodej gre srat na kup.)*

- *Tejst_k riewəžəm daje, Bugù pusoja.*

Kdor revežem daje, Bogu posoja. Kdor je usmiljen, mu bo Bog povrnil. Pregovor spodbuja sočutje in dejanja pomoči tistim, ki so te potrebni (revni). Eno od pomembnih vodil krščanskega nauka je močno vplivalo na mišljenje in vrednote ljudi na Bovškem; motiv usmiljenja / dobrote, ki sta (od Boga) poplačana že na tem svetu, je npr. tudi v povedki o nastanku Rabeljskega jezera (gl. v Dolenc 1992: 172–173). V Clarin.si je mogoče najti več variant z istim ali zelo sorodnim pomenom: *Bogu posojuje, kdor revežu daruje! Kdor revežu pomaga, Jesusu roko poda; Kdor revežu pomaga, temu Bog plačuje obresti.*

Frazemi

- *bit uriedno dnarja*

biti vredno denarja > dobra naložba, nakup; skupaj z zamkom *svoj* pa se nanaša na osebo in ima večinoma negativno konotacijo: pomeni biti prebrisan, iznajdljiv v škodo drugih, brezobziren, malovreden, izrečeno s cinično intonacijo. *Tejsta je uridna suojga dnarja!* Enak pomen (in intonacijo) ima srbohrvaška oblika *Da te neznam, skupo bi te platila!*, ki sem jo večkrat slišala med domačini na Bovškem.

- *ən par soudu (fičnku / čantežimu / palank / lir / dinárju / tolárju) kuštat mietə, datə ...)*

nekaj soldov (fičnikov, čentežimov, palank, lir, dinarjev) stati (imeti, dati ...) > zelo malo denarja ali majhne denarne vrednosti. *Konc miesca mo je ustalo səmu n par fičnku. / Kej žie-le je dubiu zə bajto, n par fičnku!* > *Mu je*

ostalo le nekaj fičnikov; Kaj neki je dobil za hišo – nekaj fičnikov! Z izjemo *fičnika*, ki je splošna sopomenka za novc majhne vrednosti (gl. SSKJ, geslo *fičnik*) in posredno kaže na zgodovinske okoliščine, pa druge sopomenke, ki se pojavljajo v tem frazemu, ohranjajo spomin na različna zgodovinska obdobja, v katerem so se uporabljale valute državnih tvorb, pod katere je spadalo območje Bovškega.

- *datə / dubitə soude nə ruoke*

dati (dobiti) denar na roke > plačati takoj, vnaprej. V preteklosti je takšno poslovanje dokazovalo zanesljivost kupčije (takojšnje plačilo) in imelo pozitivno konotacijo; danes je pomen drugačen, pomeni storitev brez računa, posledično brez plačila davka, kar ni zakonito. Frazem se povezuje tudi z drugimi glagoli (*plačati, vzeti, vreči ...*).

- *zə (n)uben denar / zə nubene soude* in varianta *ga ni dnarja*

za nikakršen denar / ga ni denarja > absolutno zanikanje, nepripravljenost nekaj storiti (povedati, iti, vzeti, zamenjati ...).

- *dnar / soude sratə*

denar srati > na lahek način, brez truda pridobivati denar ali druge dobrine. Funkcija frazema je največkrat zanikanje ali zavrnitev, čeprav je v vprašalnem ali povednem naklonu. – *A_m pusodš malo dnarja?* – *A misləš, də ga (denar) sierjəm?* S členkom *saj* tudi v pomenu predrago: *saj nə sierjem dnarja.*

- *kuštat (dat) ən soud / par soudu*

stati/dati en sold > biti skoraj zastoj; malo denarja dati, prispevati. *Je kuštalo ku ən soud* > bilo je poceni / *Kušta par soudu.*

- *par soudu gore al dou*

nekaj soldov gor ali dol > cena je v vsakem primeru podobna. Frazem izraža (sproščen / brezbrizen) odnos govorca do cene nečesa. Kot kupec se je pripravljen sprijazniti z višjo ceno, kot prodajalec pa z nižjo.

- *bit nubenə soudə*

biti nobeni soldi > biti zelo poceni. *Je dau dwajst taužənt z pərcelo, tu niso nubenə soudə. Za pərcelo je dal dvajset tisoč, to ni noben denar.* Za kupca zelo ugodna kupčija.

- *soude mətat skuz okno*

Denar metati skozi okno > po nepotrebnem (zaman) zapravljati, trošiti z nespametnim ravnanjem. Soroden tudi s frazemom *kuriti denar: tejst_k rauha, kuri dnar/soude an zdraulje* > *kdor kadi, kuri denar in zdravje.*

- *ena pəlanka / par pəlank*

Ena palanka / nekaj palank > malo denarja. Večkrat v zvezi s števniki ena, dve, tri, pet, deset, ali nedoločenim števil-

lom *par* (nekaj), v vsakem primeru je to zelo malo denarja: *je zaslužila piet palank*.

- *ne vredno biti pet para*

Ni vredno pet par > frazem je iz obdobja Jugoslavije, ko je bila ena para stotina dinarja, pet par pa najmanjši kovanec z nizko vrednostjo: *Tu ni uriednao piet para*. Kot kaže, frazem ohranja citatno, srbohrvaško slovnično obliko; ima isti pomen kot *Ni vredno nima / ni vredno prebite pare* ali *Ni vredno počenega groša*; ti dve obliki na Bovškem nista bili dokumentirani. Vrednost dinarja je z inflacijo padala, primer neparemijske, dobesedne rabe: *K_səm biu mičkən, je kuštou sladoleđ piet para*.

- **puguzəntə dnar*

primakniti denar > frazem opisuje način, kako nekdo nekomu izroči denar – diskretno, tako da drugi ne vidijo; tudi v pomenu s težkim srcem. Pogosto se uporablja z elipso leksema denar. Glagol *guzati* pomeni premikati s porivanjem nekaj tako, da drsa ob podlago (npr. premikanje težkega pohištva).³ *Stric mo zə guod zmiri kej (= denarja) puguzne. / T_niso nəč puguzəlnə? Kumi je pugiznu malo*. Frazem se uporablja tudi v pomenu podkupnina: *je blu treba malo puguznte* (diskretno izročiti denar).

- **dat /miet, da pəs ne uščije*

dati/imeti (tolko denarja), da te pes (ne) oščije > komentar, ki pospremi darovanje manjše vsote denarja bližnjemu, običajno v družini (starši, stari starši otrokom, mož ženi in obratno) ali med prijatelji. Največkrat se uporablja v situaciji, ko nekdo nekemu (spontano in s hipno odločitvijo) podari nekaj denarja, če je npr. pozabil denarnico, potrošil vse, kar je imel pri sebi, otroku za sladoleđ ...). Navadno je frazem v zanikani obliki: *Na, də te pəs nə uščije! (Izvoli, da te pes ne oščije.)* Pasje označevanje teritorija (lastnine) z urinom morda nakazuje pomen, da je človek, ki je popolnoma brez denarja, brez vsakršne možnosti izbire, svobode in mora biti podvržen kateremukoli gospodarju, še psu.

- *ne bit uriedən, də pəs uščije*

> biti zelo malo (nič) vreden. Čeprav so sestavine v frazemu podobne kot v prejšnjem primeru, pa je pomen drugačen, tak, kot ga pozna širši slovenski jezikovni prostor.

- *tri biele an tri črne*

tri bele in tri črne > kupčija, pri kateri prodajalec zaradi svojega neznanja, kupčeve premetenosti ali podrejenega družbenega položaja v primerjavi s kupcem nekaj proda pod ceno, za majhen denar, in tako iztrži manj, kot je predmet prodaje vreden: *Sta se zmənalə zə tri biele an tri črne; Je dau tri biele an tri črne*. Izvirne motivacije mi ni

uspelo najti, morda je v zvezi z nekdanjo *črno palanko* in *beličem*, oba sta bila novca majhne vrednosti.

- *Kajšna mižerja! / vəlika mižerja*

Kakšna revščina! > Vzklik čudenja z negativno konotacijo kot komentar na slabo stanje nečesa, npr. slabo opravljene dela, predmeta / naprave slabe kakovosti, slabe izdelave, slabo delujoče. Podobno tudi *Tu je na vəlika mižerja!* > velika beda, npr. slabo / siromašno stanje gospodinjstva, domačije, osebe ... ali slabo opravljenega dela.

Primerjalni frazemi

Primeri primerjalnih frazemov so v osebni glagolski obliki, saj jih je težko razvezati v knjižni jezik in nevtralnno slovnično obliko, ne da bi se pri tem ohranila nazornost.

- *Ma soudu, də nə vie, kem z njimi.*

Ima denarja, da ne ve, kam z njim > je zelo bogat / premožen.

- **Ma, də nə vie, s kirem prstəm tu rət štuokntə.*

Ima, da ne ve, s katerim prstom v rit dregniti. > ima več kot dovolj in še preveč.

- *Tem je soudu ku listja an trawe.*

Tam je denarja kot listja in trave > zelo veliko denarja.

- *Se walja tu dnarjə. / Se walja tu soudəh.*

Se valja v denarju. > je zelo bogat, ima veliko denarja.

- *Siedi nə soudəh.*

Sedi na denarju > je varčen, ne zapravlja, tudi v pomenu škrčnosti.

- *buget ku tajfl.*

Bogat kot hudič > zelo je bogat.

- *riewən ko crkviena məš.*

Reven kot cerkvena miš > zelo reven.

- *Riewn (buožəc), de se še kamno smilə.*

Reven, ubog, da se še kamnu smili.

Nekonvencionalna replika

- **Kaj je ura? Zə riwəže je gore u / nə turnə!*

Koliko je ura? Za reveže je v zvoniku / na zvoniku.

Izštevanka / rima

- **Miškna je šla nə sudnijo, də puwrne čast Mətijo, je pləčala taužənt lir, də buo u Čəsuočə mir.*

Miškna šla je na sodnijo, da povrne čast Matiju, je plačala tisoč lir, da bo v Čezsoči mir. > Izštevanka je folklorizir-

³ *Puguzəntə mizo ta_h stienə*. Gl. geslo »guzati« v SBG (Ivančič Kutin 2007).

rana kitica šaljive pesmi avtorja Franca Kavsa – Paljka o dogodku v Čezsoči z naslovom Čezsoška nagajivka (gl. Komac 1996: 100–101).

- *Riewəž je biv an riewəž buo, *dokler na svet živu buo.*

Revež je bil in revež bo, dokler na svetu živel bo. Frazemska varianta pregovora *Enkrat revež – vedno revež*, razširjena v rimo. Ista struktura je v rabi tudi za izražanje nezadovoljstva govorca z lastnostjo / ravnanjem neke osebe: *briečla (= cmerav otrok) s bila, briečla buoš, dokleār n sviet žviela buš. Šlampeast (= površen, nemaren pri delu) sā an šlampət buoš, dokāe nā svietā živu buoš.*

- **Bžite ubuogime, an puzdravite phie!*

Pojdite vbogajme in pozdravite bolhe. > šaljiv pozdrav otrokom, ki odhajajo v posteljo, podobno kot v širše znani *Lahko noč pa eno bolho na pomoč!*, ki pa na Bovškem ni bila dokumentirana.

Vraže

- *Čā griā dāš nā dan wehcitā, buo dnar.* Če gre dež na dan ohceti, bo denar.
- *Čā te srbi tā prawa (diesna) roka, buš dubil dnar, če te srbi tā liewa, ga buoš muoru pa datā.⁴* Če te srbi desna roka, boš dobil denar, če te srbi leva, ga boš moral dati.
- *K slišāš uprwo kukuco, se muorāš takoj prjet z dnar, dā ga buoš mou cālū lieto.* Ko slišiš prvič (spomladi) kukavico, se moraš prijeti za denar, da ga boš imel vse leto.
- *Tejst k je kusmet, buo buget!* Kdor je kosmat (porasčen), bo bogat.
- *Čā stopiš tu drek, buoš dubiu soude.* Če (nehote) stopiš na drek, boš dobil denar.
- *Čā te pusierje tāč, buojo soudā /srejča.* Če te pokaka ptič, boš bogat / srečen.

Zaključne formule pravljic

- *An so jədlā an so pilā an so mielā usga zədost.*

In so jedli in pili in so imeli vsega dovolj. > niso (več) živeli v pomanjkanju. V zaključnih formulah pravljic je pogosto največja nagrada / bogastvo, da je človek sit (ima dovolj hrane), ne le na Slovenskem, pač pa globalno. V pravljicah z Bovškega, ki jih je v petdesetih in šestdesetih letih Milku Matičetovemu pripovedoval pravljničar

Joza Kravanja – Marinčič (1876–1969) iz Vrsnika, se ta struktura zaključka ponovi v vseh enotah, ki se končajo s poroko.

Šege

Koledovanje – konja kovati: otroci so na novega leta dan šli z jabolkom po vasi in pri vsaki hiši voščili:

- **»Wem weščām, wem weščām še sam nā viem kej, seagnite tu waržət an dejte mā kej. Srečno nuwu lieto, Buoh dej zraulje nuna /nunc. [...] A_m pudkujete konja?«*

Vam voščim, vam voščim, še sam ne vem kaj, segnite v važet (žep) in dajte mi kaj. Srečno novo leto, Bog daj zdravja, teta / stric. Včasih so dodali še: *»Ali mi podkujete konja? In pri tem pomolili jabolko, da je ta, ki je odprl vrata ali nekdo od domačih iz hiše, vanj započil kovanec.*

Sklep

Petdeset primerov folklornih obrazcev je uvrščenih v osem žanrskih tipov, od tega so trije predstavljeni z nekoliko več gradiva, to so pregovori, frazemi in primerjalni frazemi. Za gradivo je značilna pragmatična funkcija, ki je odvisna tudi od neverbalnih znakov (ton glasu, geste) in besedilnega konteksta. Brez upoštevanja vraž, pri katerih navzočnost v širšem slovenskem prostoru ni bila preverjena v virih, je lokalno specifičnega gradiva nekaj več kot ena tretjina (15 od 44 primerov). Največ lokalno specifičnih enot je med pregovori (8 od 14), kar nakazuje, da so se izkušnje ljudi v tem prostoru najpogosteje oblikovale v stalno stavčno zvezo. Nekateri primeri so časovno motivirani, npr. z omembo nekdanjih valut (*čentežim, palanka, lira, par, tolar*) ali elementov arhaičnega vsakdana, ki jih sedanje mlajše generacije ne poznajo več (npr. spanje na slami). Ne glede na to pa so v jeziku tako močno zasidrane, da so še vedno v rabi. Bližino romanskega jezikovnega prostora izkazujejo obrazci, ki (deloma) ohranjajo citatno obliko.

Nabor petdesetih primerov gradiva izkazuje tako številčnost in v marsičem edinstvenost bovškega gradiva, dokumentiranega na relativno majhnem in omejenem jezikovnem območju, kot možnost nadaljnje raziskovanja.

Zahvala

Prispevek je nastal v sklopu projekta Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo (J6-2579) in raziskovalnega programa Etnološke, antropološke in folkloristične raziskave vsakdanjika P6-0088, ki ju je finančno podprla Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

⁴ Tudi v obratnem zaporedju, najprej leva, potem desna: *Čā te srbi tā liewa roka, buoš dau soude. Čā te srbi tā praua, dubuoš soude.*

Literatura in viri

DOLENC, Janez: *Zlati Bogatin*. Ljubljana: Kmečki Glas (Glasovi, 4. knjiga), 1992.

IVANČIČ KUTIN, Barbara: *Slovar bovškega govora*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2007.

IVANČIČ KUTIN, Barbara: Paremiološko gradivo iz Zgornjega Posočja v dveh rokopisnih zbirkah: Elementi lokalnosti s podarkom na kulturnospecifičnih folklornih obrazcih z lokalnimi antropnimi. *Slavistična revija* 70/3, 2022, 333–348.

IVANČIČ KUTIN, Barbara: Žanrske, pomenske in strukturne značilnosti bovških frazeoloških enot: Na primeru pregovorov in (primerjalnih) frazemov s sestavino *rit*. V: Saša Babič, Nataša Jakop in Rok Mrvič (ur.), *Paremiologija med tradicijo in sodobnostjo / Paremiology Between Tradition and Innovation*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2024, 75–92.

JAKOP, Nataša: Proverbs About Wealth and Poverty on Social Media: Usage and Functions. / V: Saša Babič, Nataša Jakop in Rok Mrvič: *Paremiologija med tradicijo in sodobnostjo / Paremiology Between Tradition and Innovation*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2024, 201–216.

KOMAC, Vlasta: *Čez Boko gre čeča*. Nova Gorica: Založba Branko, 1996.

METERC, Matej: *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*, 2020; www.fran.si, 6. 5. 2025.

MIEDER, Wolfgang: *Proverbs: A Handbook*. Westport (CT) in London: Greenwood Folklore Handbooks, 2004.

NIKOLOVSKI, Gjoko: Bogastvo in revščina v slovenski frazeologiji. *Slavia Centralis* 2, 2023, 114–131.

